

Rapport 2007:73

Arkeologisk förundersökning

Dike och kulturlager i Söderköpings norra utkant

RAÄ 14

Västra kanalparkeringen
Söderköpings stad och kommun
Östergötlands län

Christer Carlsson

Dike och kulturlager i Söderköpings norra utkant

Innehåll

Sammanfattning	2
Inledning	4
Områdesbeskrivning	4
Syfte och metod	6
Resultat och tolkning	6
Referenser	8
Tekniska uppgifter	9
Bilaga 1. Fyndlista	10
Bilaga 2. Profilritningar	10

Ö S T E R G Ö T L A N D S L Ä N S M U S E U M
A V D E L N I N G E N F Ö R A R K E O L O G I

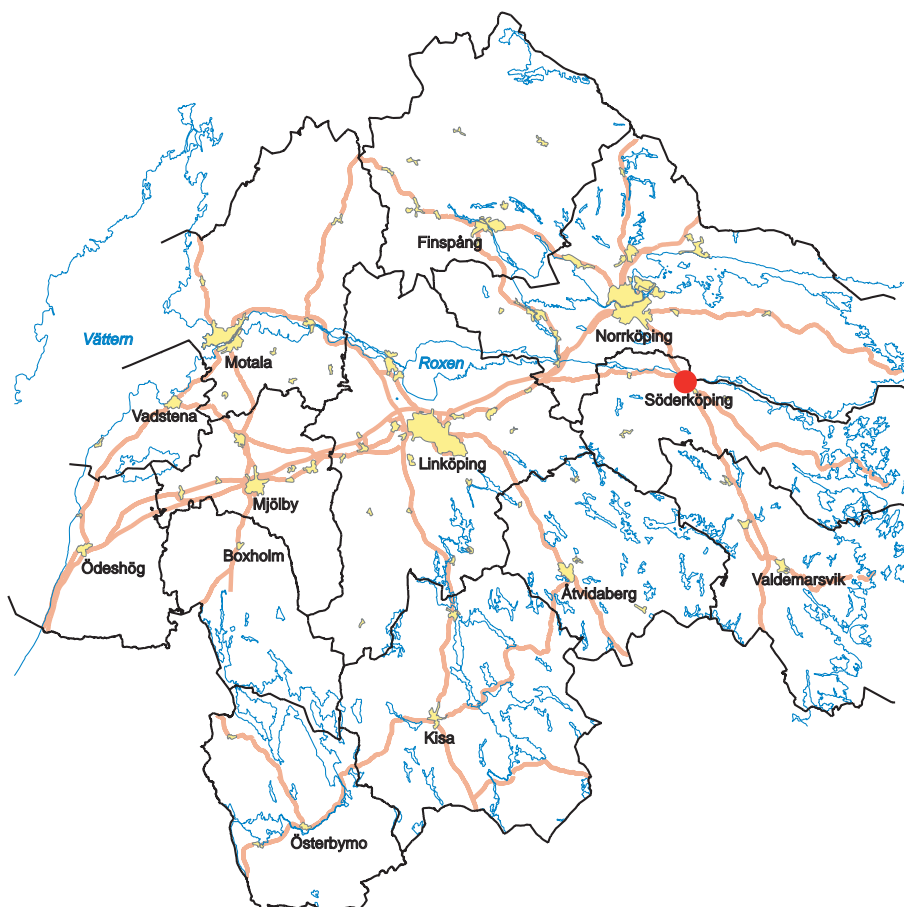
Box 232 • 581 02 Linköping • Tel 013 - 23 03 00 • Fax 013 - 12 90 70
info@ostergotlandslansmuseum.se • www.ostergotlandslansmuseum.se

Sammanfattning

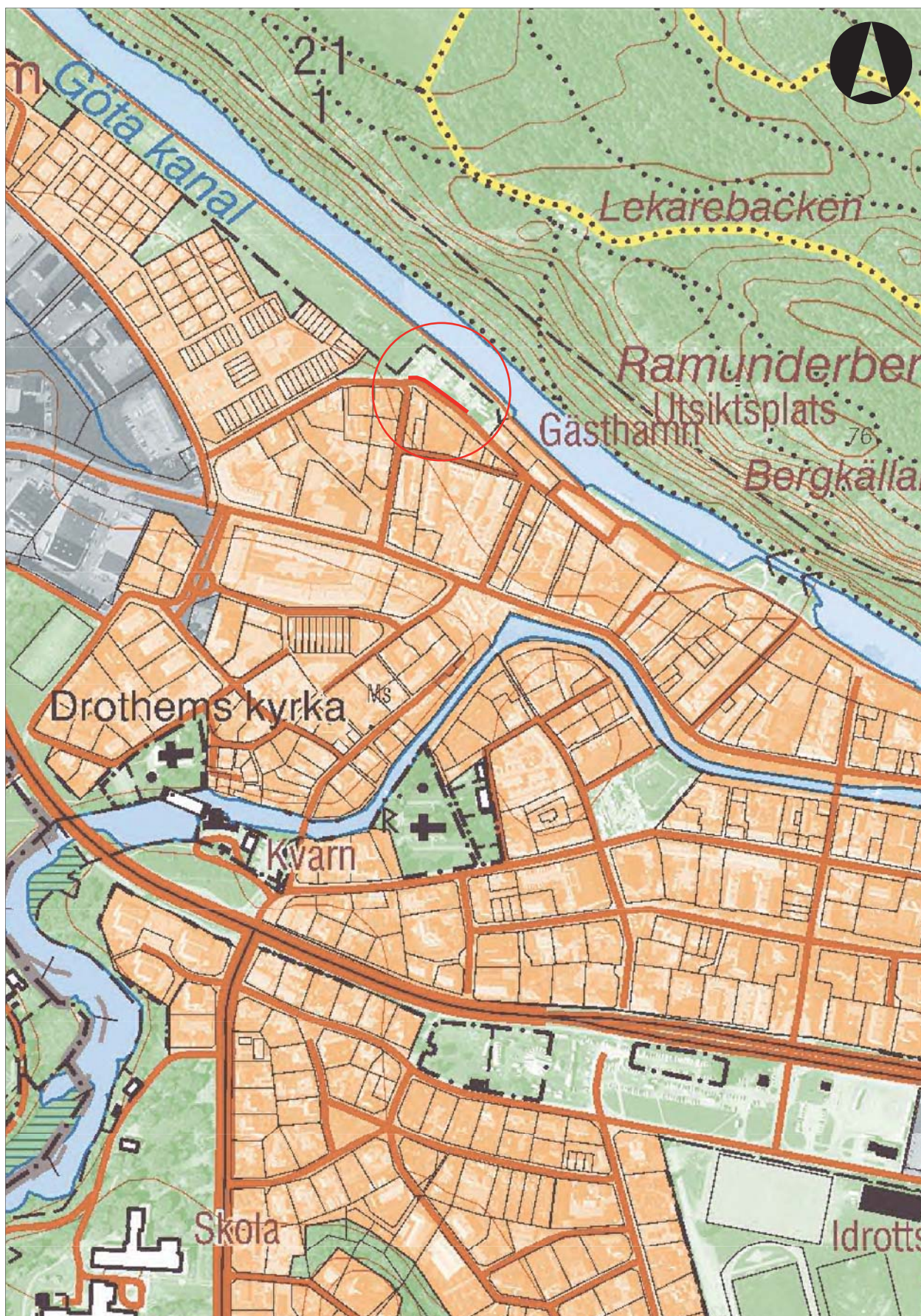
I samband med schaktningar inför nedläggande av en dagvattenledning på Västra kanalparkeringen i Söderköping utfördes en förundersökning i form av en antikvarisk kontroll. Schaktet hade en total längd av ca 34 löpmeter, en bredd av 1-1,5 m och ett djup av ca 2 m. Ingreppet gjordes i de norra utkanterna av Söderköpings medeltida stadsområde, RAÄ 14.

De påträffade kulturlagren uppgick som mest till ca 1,2 m. Lagren innehöll fynd från uppskattningsvis perioden ca 1500-2000. Den djupast liggande lämningen utgjordes av ett dike, vilket kan vara ett gränsdike mellan tomterna i Söderköpings norra utkant. Diket var ca 0,6 m djupt och ca 1,2 m brett och hade en fyllning med inslag av ben, kvistar, grenar, bearbetade träbitar och keramik. Keramiken i den övre delen av diket utgjordes till största delen av sönderslagna trebensgrytor från perioden ca 1600-1800, medan en keramikbit från det understa lagret i diket kan vara något äldre.

Christer Carlsson
antikvarie

Figur 2. Utdrag ur Fastighetskartan med söschaktet markerat. Skala 1:5 000.

Inledning

Östergötlands länsmuseum har under perioden 11- 13 juni 2007 utfört en arkeologisk förundersökning i form av en antikvarisk kontroll vid Västra kanalparkeringen i Söderköping. Arbetet genomfördes i samband med att Söderköpings kommun nedlade en dagvattenledning på platsen. Ingreppet utfördes efter beslut av Länsstyrelsen i Östergötlands län på uppdrag av Söderköpings kommun, Tekniska kontoret. Uppdragsgivarna stod för kostnaderna och ansvarig för fält- och rapportarbetet var undertecknad. Schaktet uppgick till totalt ca 34 löpmeter, var ca 1,5 m brett och ca 2 m djupt och grävdes i den norra utkanten av RAÄ 14, Söderköpings medeltida stadsområde.

Områdesbeskrivning

Staden Söderköping är belagd i det skriftliga källmaterialet från mitten av 1200-talet. Redan under 1000-1100-talen var dock bebyggelse etablerad på platsen och orten fungerade sannolikt som en centralort för det omgivande landskapet. Söderköping växte fram där Storån och Lillån möts och från dessa vattendrag var det möjligt att nå Östersjön och Östergötlands inland (Broberg & Hasselmo 1978).

Det omfattande arkeologiska källmaterialet har påvisat att en tät och regelbunden stadsbebyggelse var under uppbyggnad från tidigt 1200-tal. Vid 1200-talets slut var de flesta av stadens medeltida institutioner fullt utvecklade. År 1330 omnämns Helgeandshuset och under 1400-talets gång anlades tre kapell i staden (Broberg & Hasselmo 1978).

Figur 3. Stadsplan över Söderköping omkring år 1701 med undersökningsområdet markerat. Efter Lundberg 1928.

Under Söderköpings tidigaste fas har troligen två kyrkor funnits, S:t Illian och Drothem (Hasselmo & Tesch 1987). År 1235 anlades ett franciskanerkloster strax norr om Drothems kyrka. År 1253 nämns den tredje kyrkan; S:t Laurentii. Den nuvarande tegelkyrkan uppfördes i slutet av 1200-talet som stadsförsamlingens kyrka. De äldsta lämningar som påträffats inom Söderköping stad finns kring Rådhusstorget, där Storån och Lillån flyter samman. Huvuddelen av det medeltida gatunätet sammanfaller till stor del med dagens. Dock har flera av gatorna under olika tidsperioder varit förskjutna i sidled (Broberg & Hasselmo 1978: 52).

Det aktuella undersökningsområdet ligger i den nordvästra delen av staden i det så kallade Bergkvarteret. I ett diplom från år 1458 omtalas Bergkvarteret som Köpmannafjärdingen, vilket antyder att denna stadsdel kan ha haft en merkantil inriktning (Ljung 1949:149). Bergsvägen anlades i samband med att Göta kanal grävdes. Här var under medeltid/historisk tid tomtmark. I intilliggande kvarteret Triangeln har en arkeologisk undersökning gjorts i samband med schaktningsarbeten för VA och ett garage. Här påträffades spår efter bebyggelse som med hjälp av fynd kunde dateras till 1200-1300-talen. Över dessa lämningar fanns yngre konstruktioner som daterades med hjälp av dendrokronologi till 1595-96. Totalt var jordlagren ca 1 meter djupa varav den översta 0,5 metern var relativt homogen (Hedvall 2003).

I Bergsvägen strax norr om kvarteret S:t Illian har raseringslager undersökts som troligen härstammar

från 1500-talet (Eriksson 1979). I samband med upp-
rustningsarbeten av Kanalmagasin C vid Göta kanal
gjordes arkeologiska undersökningar runt byggnaden, i Magasinsgatan och i delar av Hamngatan. Här påträffades flera fynd som kan knytas till sakral bebyggelse, så som förgyllda bokbeslag, knappålar av guld och mässingsljusstakar. Fynden låg i de övre, vid kanalbygget påförda, jordlagren. I botten av ett av schakten, ca 1,60 meter under markytan, påträffades även en byggnad av tillhugna gråstenskvadrar. Byggnaden har tolkats ha en koppling till kyrkan (Hörfors i manus; Hörfors 1996). I nära anslutning till dessa schakt har tjocka raserings- och planeringslager samt fragmentariska träkonstruktioner påträffats. Här framkom dock inga fynd som kan dateras till medeltiden (Ternström 2002).

År 1978 gjordes en arkeologisk undersökning i kv. Norrtull söder om det aktuella exploateringsområdet. Vid undersökningen hittades en myntskatt om ca 5000 mynt i resterna efter ett nedbrunnet hus. Förutom mynten framkom en guldring med en infattad blå sten, flera hängen av silver, tunna glas, portnycklar, en spjutspets, stengods m m (Tesch 1978). Slutmyntet i skatten dateras till 1380, vilket eventuellt kan kopplas till en skriftligt omtalad stadsbrand. Det arkeologiska materialet talar för att byggnaden tillhört en förmögen, högt uppsatt person. En viss kyrklig prägel på fynden kan tolkas som att byggnaden tillhört en biskop (Hasselmo 1995:6).

Figur 4. Den sydligaste delen av Västra kanalparkeringen sedd från väster innan ingreppen. Foto Christer Carlsson, ÖLM.

Syfte och metod

Syftet med den arkeologiska förundersökningen, som genomfördes i form av en antikvarisk kontroll, var att se till att fast fornlämning i form av t ex kulturlager och murverk kom till så pass liten skada som möjligt vid schaktningarna. De lämningar som framkom skulle dokumenteras avseende karaktär och omfattning.

Det är betydelsefullt för tolkningen av Söderköpings medeltida utveckling att fastställa kulturlagrens utbredning i stadens utkanter under olika perioder av medeltiden. Tidigare undersökningar i anslutning till den berörda platsen har visat att arkeologiska lämningar och kulturlager förekommer i området. Någon säker begränsning av dessa lämningar har inte kunnat göras. Schaktet bedömdes därför kunna lämna viktig kompletterande information avseende de tidigare påträffade lämningarna i området.

Den arkeologiska förundersökningen genomfördes i samband med schaktningen för dagvattenledningen. Schaktet grävdes med maskin och uppgick till en sträcka av ca 34 löpmeter. Schaktdjupet var ca 2 m och schaktbredden ca 1,5 m, med undantag intill dagvattenbrunnen i väster där schaktet var ca 4 m brett. Ett mindre fyndmaterial bestående av keramik, ben, järnföremål, slagg och bearbetade träbitar tillvaratogs vid arbetena. Ingreppen och de påträffade arkeologiska lämningarna dokumenterades genom digitala foto-grafering, inmätning och handritning. En schaktplan samt en profilritning upprättades. Inget lämpligt organiskt material som kunde användas för ¹⁴C-analys påträffades vid undersökningen. Dokumentationsmaterialet och fynden förvaras på Östergötlands länsmuseum i avvaktan på beslut om fyndfördelning.

Resultat och tolkning

Vid förundersökningen påträffades en rad lämningar och kulturlager av arkeologiskt intresse. I den västra delen av schaktet var lagren till stor del störda som en följd av att en betongbrunn för dagvatten hade grävts ned på denna plats. Med utgångspunkt från denna brunn grävdes det ca 34 m långa schaktet österut över den södra delen av Västra kanalparkeringen. Dagvattenledningen lades på ett djup av ca 2 m varvid en rad äldre el- och teleledning, vilka löpte genom schaktet i nord-sydlig riktning, kom att försvåra schaktningsarbetena. Dessa kablar störde på ett flertal platser lagerföljden i sydprofilen (se bilaga 2). Vissa störningar i området kan även ha uppstått i samband med byggandet av Göta kanal under början av 1800-talet.

De många kabeldragningarna hade även fått till följd att ett ca 0,8 m tjockt utfyllnadslager, L4, av sand hade blivit påfört i den västra delen av schaktet

fram till och med en telekabel omkring 7 m öster om betongbrunnen. Öster om denna telekabel var lagerföljden bättre bevarad och bestod i huvudsak av två olika lager; ett ljusare leraktigt lager, L8, med inslag av tegelbitar, murbruk, kol, ben och keramik samt ett något djupare liggande lager, L10, vilket hade en något mörkare färg. Även detta lager hade inslag av tegelbitar, murbruk, kol, ben och keramik. Det mörkare lagret innehöll även en del växtdelar i form av träbitar och ris. I lagret förekom även koncentrationer av ben vilka tolkades som utkastat matavfall. Det mörkare lagret låg direkt på den sterila undergrunden, vilken fram till ungefär 13 m öster om betongbrunnen bestod av blåaktig, vattenhaltig lera, L7, medan den längre österut blev mer sandig, L11, till sin karaktär.

Den djupast liggande lämningen utgjordes av ett dike, A2, vilket överlagrades av det mörkare kulturlagret och därför bör vara den äldsta förekommande anläggningen på platsen. Diket var ca 0,6 m djupt och ca 1,2 m brett samt hade en fyllning av ben, kvistar, grenar och bearbetade trädetaljer samt keramik. Benen utgjordes i huvudsak av matavfall från nötkreatur. Keramiken i den övre delen av diket bestod till största delen av sönderslagna trefotsgrytor från perioden ca 1600-1800, medan en keramikbit från det understa lagret i diket kan vara något äldre. Diket kan därför ha stått öppet under en längre tid och ha utgjort

Figur 5. Ett flertal kablar störde bitvis lagerföljden i schaktet. Foto Christer Carlsson, ÖLM.

Figur 6. Diket (A2) i den centrala delen av schaktet innan undersökning. I diket fyllning fanns rikligt med keramik, ben och bearbetade träbitar. Foto Christer Carlsson, ÖLM.

Figur 8. Gropen (A3) med slaktavfall i den östra delen av schaktet under utgrävning. Foto Christer Carlsson, ÖLM.

Figur 7. Diket (A2) i den centrala delen av schaktet efter undersökning. Foto Christer Carlsson, ÖLM.

Figur 9. Delar av en trefots gryta från 1600- eller 1700-talet i fyllningen i diket. Fyndnr 1. Foto Lasse Norr, ÖLM.

en gräns mellan två tomter i Söderköpings norra utkant. En stadsplan som visar Söderköpings utseende omkring år 1701 visar att enklare bebyggelse vid denna tidpunkt tycks ha legat inom det aktuella området (fig 3). Dikets förhållandevis homogena fyllning visar samtidigt att detta kan ha fyllts upp vid ett och samma tillfälle.

I den östra delen av schaktet påträffades även en grop, A3, med slaktavfall. Benmaterialet i gropen kom från en ko och hade sannolikt nedlagts i gropen

vid ett och samma tillfälle. Många av benbitarna visade sig ha blivit kluvna eller hade slaktmärken i form av skårer. Gropen med slaktavfallet framkom på en liknande stratigrafisk nivå som det ovan nämnda diket och det är rimligt att de båda lämningarna är ungefär jämgamla. Sammanfattningsvis kan sägas att kulturlagren i schaktet uppgick till som mest ca 1,2 m och innehöll fynd från den samlade perioden ca 1500-2000. För en översikt över fyndmaterialet hänvisas till fyndlistan.

Referenser

Broberg B & Hasselmo M. 1978. *Söderköping*. RAÄ & SHM. Rapport Medeltidsstaden 5. Stockholm.

Eriksson J. 1979. *Arkeologisk undersökning. Östra kanalmagasinet. Söderköpings stad och kommun*. Rapport, Östergötlands länsmuseum.

Hasselmo B. 1995. *Breda gränd och Magasinsgatan, Söderköping, Ög*. Riksantikvarieämbetet. Avdelningen för arkeologiska undersökningar. Rapport UV Linköping 1996:59.

Hasselmo B & Tesch S. 1987. *Söderköping. 7000 år på 20 år*. Arkeologiska undersökningar i Mellan-sverige. Riksantikvarieämbetet. Stockholm.

Hedvall R. 2003. *Bebyggelse från högmedeltid till 1600-tal i Söderköpings norra utkant*. Riksantikvarieämbetet. Avdelningen för arkeologiska undersökningar. Rapport UV Öst 2003:5.

Hörfors O. 1996. *Söderköpings medeltida kyrkor. I: Kyrkoarkeologi i Östergötland 1986-1996*. Östergötlands länsmuseum.

Ljung S. 1949. *Söderköpings historia. Intill 1568. Del. 1*. Utgiven av S:t Ragnhilds Gille i Söderköping. Lund.

Lundberg E. 1928. *Topografiska stadsundersökningar I, Söderköping*. Vitterhets- Historie- och Antikvitetsakademiens handlingar 39:1 Stockholm.

Ternström C. 2002. *Arkeologisk förundersökning. Kanalområdet. Söderköping 2:36. Söderköpings stad och kommun*. Rapport 2002:73. Östergötlands länsmuseum.

Tesch S. 1978. Slutredovisning av uppdrag. Kv Norrtull 8. Arkivhandling. Östergötlands länsmuseum.

Tekniska uppgifter

Fastigheter	Västra kanalparkeringen
Stad	Söderköping
Kommun	Söderköping
Län och landskap	Östergötland
Fornlämningsnr	RAÄ 14
Ekonomiskt kartans blad	096 66 (8g 6g Söderköping)
Koordinater	X6484600, Y1530133
Koordinatsystem	RT90
Typ av undersökning	Arkeologisk förundersökning i form av antikvarisk kontroll
Länsstyrelsens handläggare	Bror-Tommy Sturk
Länsstyrelsens dnr	431-5805-07
Länsmuseets dnr	216/07
Länsmuseets kontonummer	530656
Uppdragsgivare	Söderköpings kommun, Tekniska kontoret
Kostnadsansvarig	Söderköpings kommun, Tekniska kontoret
Projektledare	Christer Carlsson
Osteolog	Petter Nyberg
Fältarbetstid	2007-06-11--13
Undersökt sträcka	ca 34 löpmeter
Fynd	Keramik, ben, järn, slagg, bearbetat trä
Foto filmnr	Endast digitala bilder
Analyser	Osteologi
Grafik	-
Renritning	-
Grafisk form	Johan Levin
Dokumentationsmaterialet förvaras på Östergötlands länsmuseum.	
Ur allmänt kartmaterial	© Lantmäteriverket dnr 507-99-499
ISSN 1403-9273	Rapport 2007:73 © Östergötlands länsmuseum

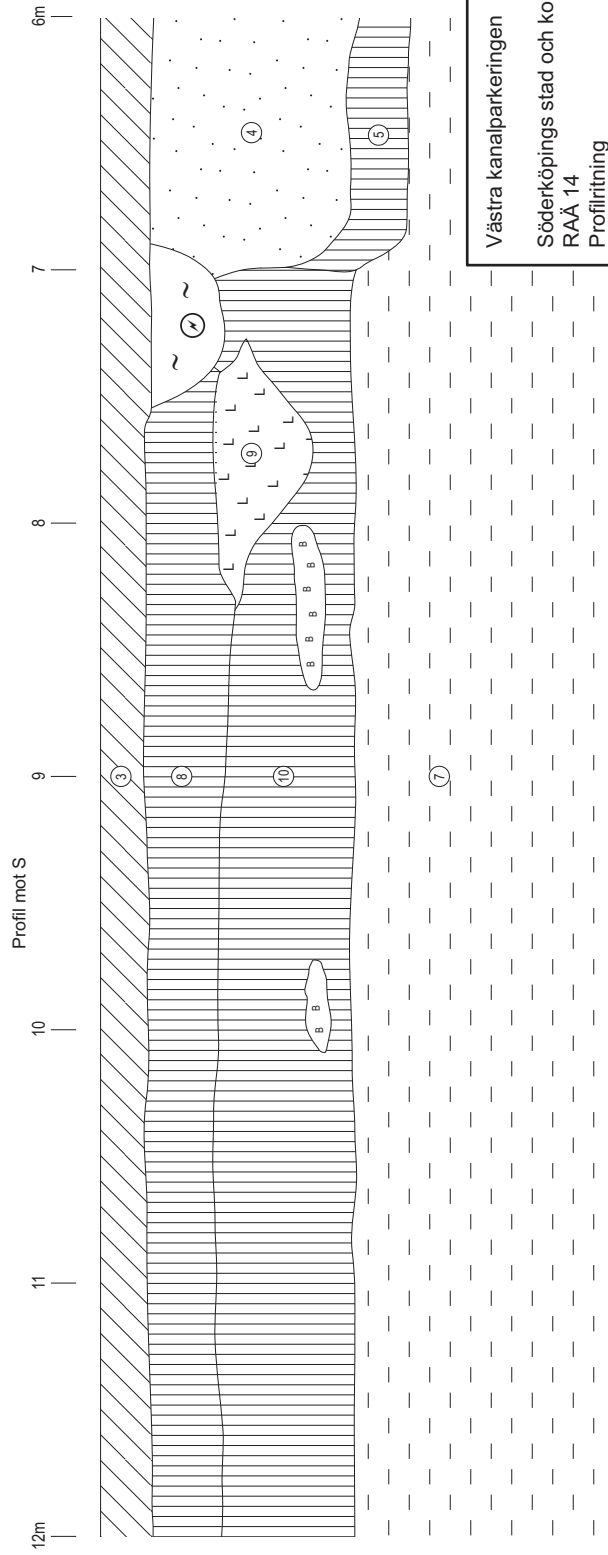
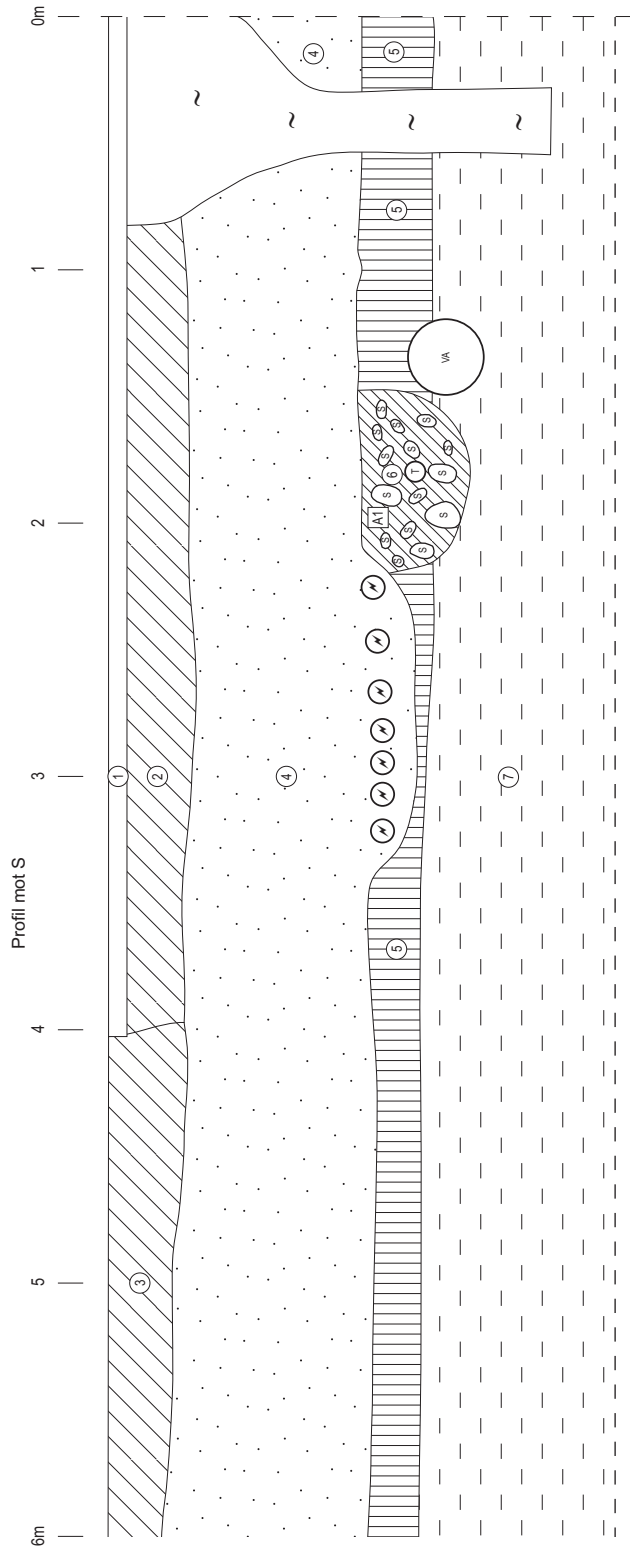

Bilaga 1. Fyndlista

Fynd	Föremål	Material	Kontext	Fragment	Glaserad	Typ	Vikt g
1	23 keramikskärvor	Lera	Diket	Blandade delar, eventuellt från en enda trebensgryta.	Ja, samtliga har en likartad glasyr.	BII:4	859
2	Keramikskärva	Lera	Diket	Bukfragment	Ja	BII:4	2
3	Dekoration	Pärlemo	Diket	Endast delar bevarad	Nej		0,3
4	Slaggklump	Järn	Diket		Nej		17
5	Hästska	Järn	Diket	Ungefär halva bevarad	Nej		332
6	3 keramikskärvor	Lera	Direkt under fiberduken	Mynningsfragment	Ja	BII:4	111
7	2 slaggklumpar	Slagg	Understa lagret i sydprofilen		Nej		48
8	Träpinne	Trä	Understa lagret i diket	Pinnen avbruten	Nej		52
9	Bearbetat trä	Trä	Diket	Endast fragment bevarade	Nej		62
10	Bearbetat trä	Trä	Diket	Endast fragment bevarade	Nej		56
11	Keramikskärva	Lera	Understa lagret i diket	Mynningsfragment	Ja	BII:4	6
12	Ben	Ben	Organiskt lager i sydprofilen	Slaktavfall	Nej	Ko	23
13	Ben	Ben	Understa lagret i sydprofilen	Slaktavfall	Nej	Ko	33
14	Ben	Ben	Diket	Slaktavfall	Nej	Får	15
15	Ben	Ben	Diket	Slaktavfall	Nej	Svin	73
16	Tänder	Ben	Diket	Slaktavfall	Nej	Häst	18
17	Ben	Ben	Diket	Slaktavfall	Nej	Häst	22
18	Ben	Ben	Diket	Slaktavfall	Nej	Ko	151
19	Ben	Ben	Diket	Slaktavfall	Nej	Ko	155

Bilaga 2. Profilritningar

Då ritningarna är förminskade är skalan ca 1:30.

Västra kanalparkeringen

Söderköpings stad och kommun, Ög

RAA 14

Profirritning

Skala 1:20

Dnr 216/07

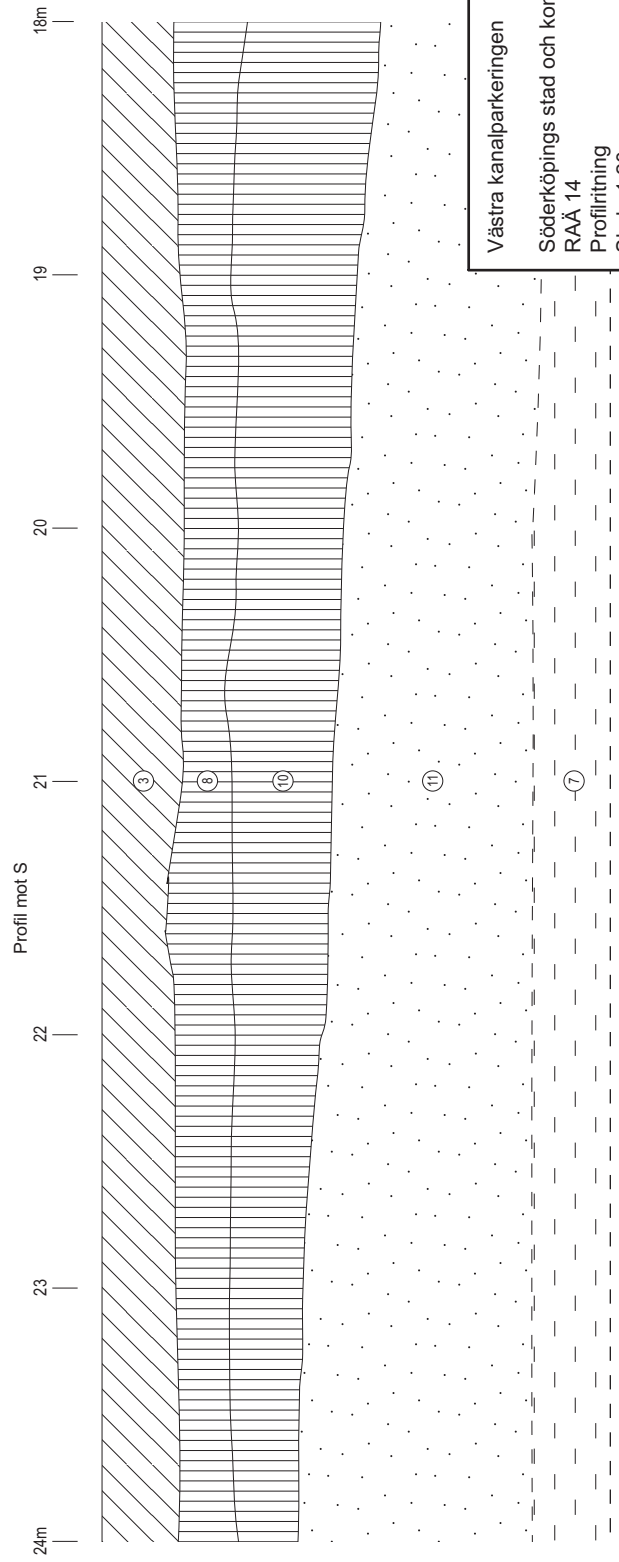
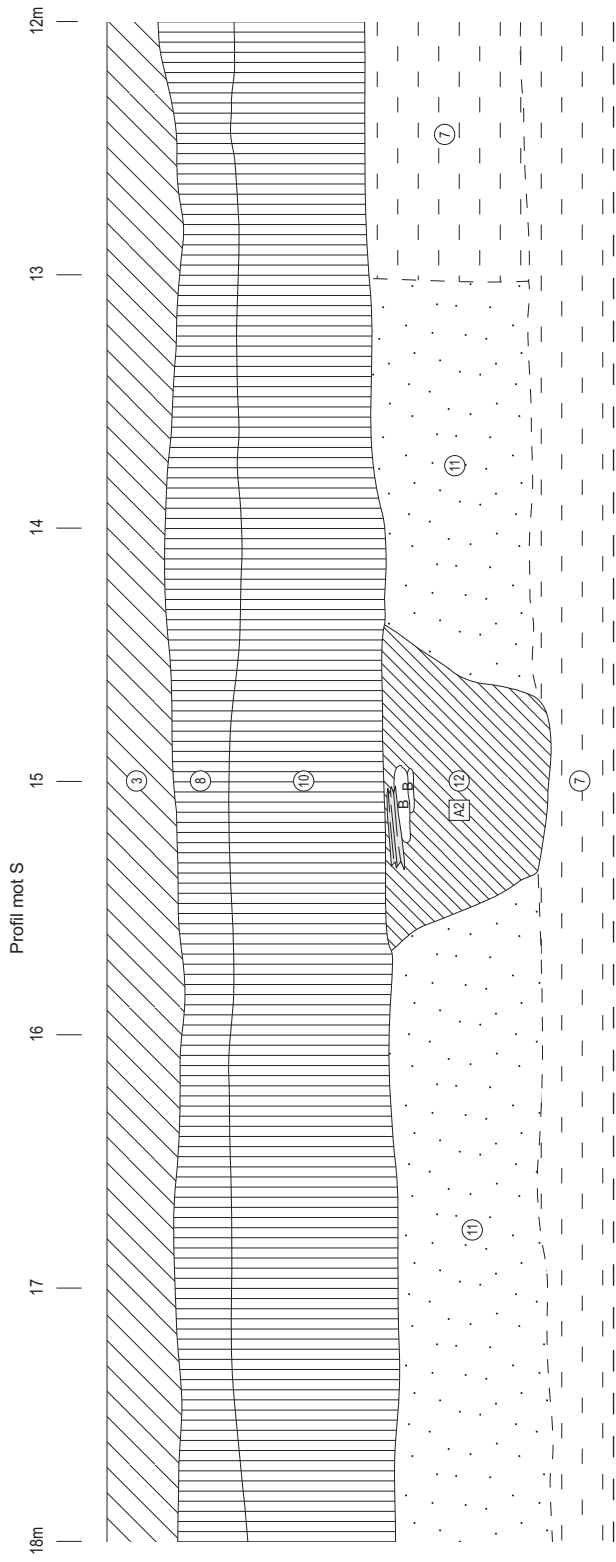
2007-06-11 Christer Carlsson

Renritning Lasse Norr

Västra kanalparkeringen

Söderköpings stad och kommun, Ög

RAA 14

Profirritning

Skala 1:20

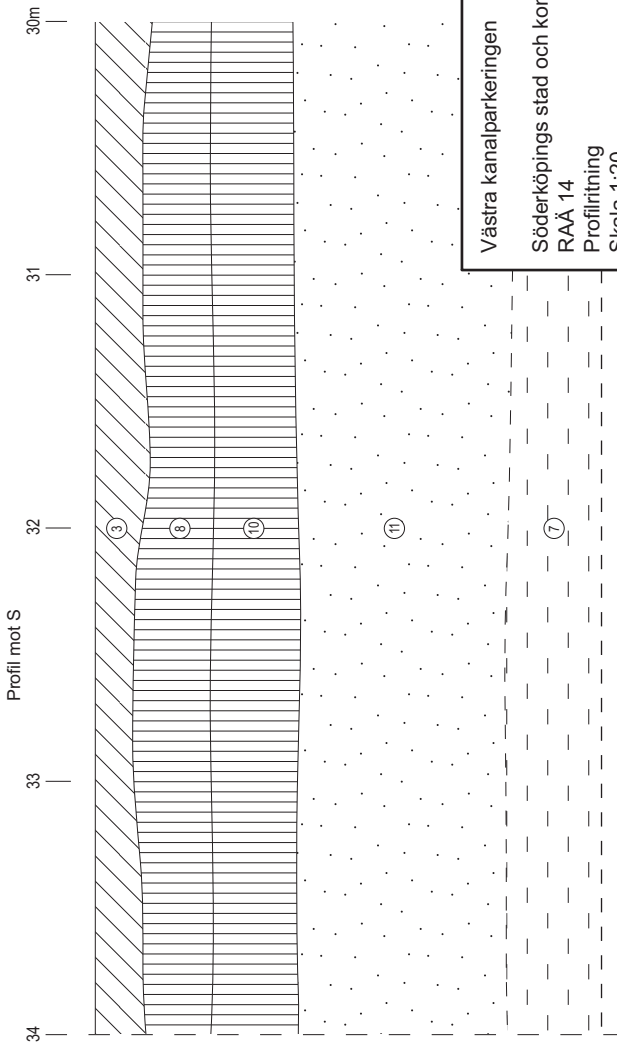
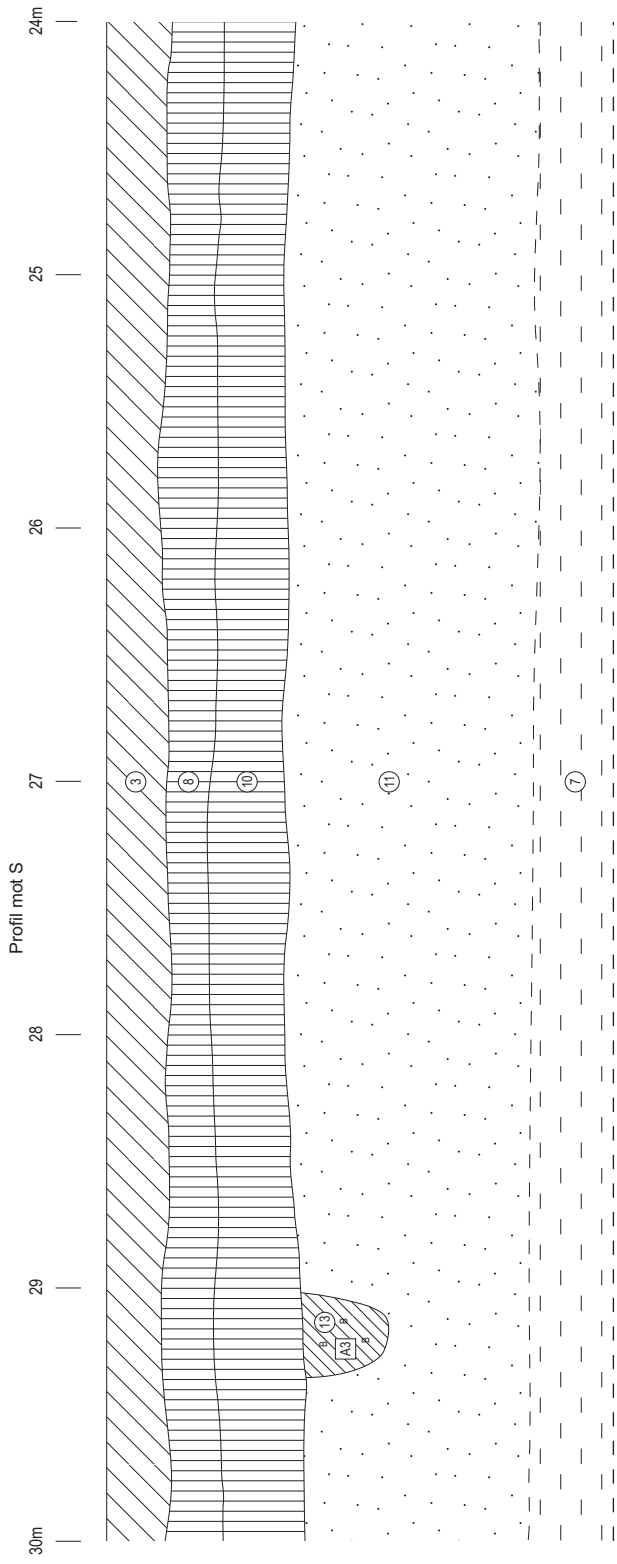
Dnr 216/07

2007-06-12 Christer Carlsson

Renritning Lasse Norr

- 1 Asfalt.
- 2 Bårlager.
- 3 Gruslager.
- 4 Fyllnadslager. Sand.
- 5 Kulturlager. Innehållande keramik, ben, trä m. Delvis stort.
- 6 A1. Äldre dräneringsdike. Innehållande sten och tegelbr.
- 7 Undergrund. Lera.
- 8 Kulturlager. Ljust, leraktigt, innehållande tegelkross, mubruk och yngre keramik.
- 9 Lerfins.
- 10 Kulturlager. Mörkt, leraktigt, innehållande tegelkross, keramik, ben och trä.
- 11 Undergrund. Sandigare än L7.
- 12 A2. Dike, innehållande ett flertal skärvor av en irefotsgryta.
- 13 A3. Avfallsgröp, innehållande kobben.

Västra kanalparkeringen

Söderköpings stad och kommun, Ög

RAÅ 14

Profiltitning

Skala 1:20

Dnr 216/07

2007-06-13 Christer Carlsson

Renritning Lasse Norr

I samband med schaktningar inför nedläggande av en dagvattenledning på Västra kanalparkeringen i Söderköping utfördes en förundersökning i form av en antikvarisk kontroll. Schaktet hade en total längd av ca 34 löpmeter, en bredd av 1-1,5 m och var ca 2 m djupt. Ingreppet gjordes i de norra utkanterna av Söderköpings medeltida stadsområde, RAÄ 14.

De påträffade kulturlagren uppgick som mest till ca 1,2 m. Lagren innehöll fynd från uppskattningsvis perioden ca 1500-2000. Den djupast liggande lämningen utgjordes av ett dike, vilket kan vara ett gränsdike mellan tomterna i Söderköpings norra utkant. Diket var ca 0,6 m djupt och ca 1,2 m brett och hade en fyllning med inslag av ben, kvistar, grenar, bearbetade träbitar och keramik. Keramiken i den övre delen av diket utgjordes till största delen av sönderslagna trebensgrytor från perioden ca 1600-1800, medan en keramikbit från det understa lagret i diket kan vara något äldre.